
**AVRUPA BİRLİĞİNE (AB) UYUM SÜRECİNDE
TÜRKİYE VE AVRUPA'DA DAĞLIK SAHALARIN
KULLANIMINA YÖNELİK PERSPEKTİFLER
(Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nın Esasları)**

Dr. Muzaffer BAKIRCI*

Özet

Dağlık sahaların daha etkin, verimli ve sürdürülebilir kullanımına yönelik arayışlar son yıllarda gittikçe önem kazanmış görünmektedir. Bu önem Birleşmiş Milletler Teşkilatının 2002 yılını "Dünya dağlar yılı" olarak ilan etmesi ve konuyu dünya kamuoyunun gündemine getirmesiyle en üst seviyeye çıkmıştır.

Dağlık sahaların korunması ve sürdürülebilir bir anlayışla ekonomiye kazandırılması isteği, uzun yıllardır Türkiye'nin üyesi olmaya çalıştığı Avrupa Birliği'nin de gündemine daha sık gelmeye başlamış ve bunun bir sonucu olarak da 1995 yılında Avrupa kongresinin tavsiye kararları arasında yer alan "Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı" kabul edilmiştir. Metni imzalayan üye ülkeler için bağlayıcı bir nitelikte olan Dağlık Bölgeler Şartı, ülkelerin kendi sınırları içinde yer alan dağlık alanları, komşu ülkelerle işbirliği içinde kesintisiz olarak korunmasını ve kullanılmasını öngörmektedir

Gerek dağlık sahalarının sahip olduğu potansiyellerin kullanılması ve ekonomiye kazandırılması, gerekse dünyayla bütünleşme ve Avrupa Birliğine üyelik sürecinde uyum şartlarının sağlanması açısından konu Türkiye için ayrı bir önem taşımakta ve etkili bir şekilde uygulamaya geçilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada dağlık sahaların potansiyelleri ve ülkeler için önemi, Türkiye topografyası içinde dağlık alanların görünümü, dağlık alanların daha rantabl kullanılmasına yönelik uluslararası faaliyet ve çalışmalar (özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde), Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nın öngördükleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinde dağlık saha kullanımının önemine değinilecek ve Türkiye'de

---

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

dağlık sahaların mevcut kullanım durumları, potansiyelleri ve geleceğe yönelik planlama perspektifleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Saha, perspektif, Avrupa birliği

Summary

It seems that searching aimed at more effective, productive and continuous usage of the mountainous areas has gained more importance during the recent years. Such importance has reached at its top level by means of announcement of 2002 as "the World Mountains Year" by the United Nations Organization and putting the subject into the agenda of the world's public opinion.

The wish of protection of the mountainous areas and adding the same to the economy as a value with a continuous understanding has become an item in the agenda of the European Union of which Turkey wants to be a member for a long time more frequently and as a result of this, "European Charter of Mountain Regions" included among the recommendation decisions of the European Congress has been adopted on 1995. The Mountainous Areas Condition having a binding nature for the countries signing the text stipulates the uninterrupted protection and usages of the mountainous areas included within their own borders of the countries in cooperation with the neighbor countries.

This issue carries a separate importance for Turkey with respect to both using and adding the potentials of mountainous areas into the economy as a value and ensuring the adaptation conditions in the process of integration with the world and becoming a member of the European Union and thus it becomes an obligation to put it into the application in an effective manner.

In this study, potentials of the mountainous areas and their importance for the countries, appearance of the mountainous areas within the topography of Turkey, international activities and studies aimed at more productive usage of the mountainous areas (especially in European Union countries), provisions stipulated by the European Charter of Mountain Regions and the importance of the usage of the mountainous areas in the membership process of Turkey to the European Union shall be mentioned and the existing usage status, potentials and planning perspectives aimed at future of the mountainous areas in Turkey shall be dealt with.

Keywords: mountainous areas, perspektif, European Union

**AVRUPA BİRLİĞİNE (AB) UYUM SÜRECİNDE
TÜRKİYE VE AVRUPA'DA DAĞLIK SAHALARIN
KULLANIMINA YÖNELİK PERSPEKTİFLER**

(*Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nın Esasları*)

Perspectives Aimed at Usage of Mountainous Areas

In Turkey and Europe

During the Process of Adaptation to the European Union (EU)

(*Principles of European Charter of Mountain Regions*)

Giriş

Dağlık sahaların daha etkin, verimli ve devamlı kullanımına yönelik arayışlar son yıllarda gittikçe önem kazanmış görünmektedir. Bu önem Birleşmiş Milletler Teşkilatının 2002 yılını “Dünya Dağlar Yılı” olarak ilan etmesi ve konuyu dünya kamuoyunun gündemine getirmesiyle çok daha büyük önem kazanmış bulunmaktadır.

Günümüzde artık ülkeler sadece kendi sınırları dahilindeki mekanların kullanılmasıyla ilgilenmemekte, sınırları dışında yer alan diğer bölgelerdeki coğrafi mekanların ve kaynakların daha verimli ve korunarak kullanımına büyük titizlik göstermektedirler. Sahip olduğu önem dolayısıyla dünya kamuoyunun gündemine gelen dağlık sahaların kullanımı, yaklaşık 2/3'ü dağlık alanlardan oluşan ülkemiz için ayrı ve ayrıcalıklı bir önem arz etmektedir.

Dağlık sahaların korunması ve sürdürülebilir bir anlayışla ekonomiye kazandırılması isteği, uzun yıllardır üyesi olmaya çalıştığımız Avrupa Birliği'nin de gündemine daha sık gelmeye başlamış ve bunun bir sonucu olarak da 1995 yılında Avrupa kongresinin tavsiye kararları arasında yer alan “**Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı**” kabul edilmiştir. Metni imzalayan üye ülkeler için bağlayıcı bir nitelikte olan Dağlık Bölgeler Şartı, ülkelerin kendi sınırları içinde yer alan dağlık alanları, komşu ülkelerle işbirliği içinde kesintisiz olarak korunmasını ve kullanılmasını öngörmektedir.

Gerek Türkiye'nin dağlık sahalarının sahip olduğu potansiyellerin (biyolojik çeşitlilik, orman varlığı, temiz su temini, enerji, turizm, hayvancılık vb.) harekete geçirilmesi ve ekonomiye kazandırılması, gerekse dünyayla bütünleşme ve Avrupa Birliğine üyelik sürecinde uyum şartlarının sağlanması açısından; konu Türkiye için ayrı bir önem taşımakta ve etkili bir şekilde uygulamaya geçilmesini zorunlu kılmaktadır.

Dağlık sahaları dünya gündemine taşıyan ve ülkeleri önemle üzerinde durmaya sevkeden sebepler nelerdir, diğer bir deyişle dağlık sahaların önemi nedir, bu alanlar ne vaat etmektedir, dağlık alanların mekansal planlamadaki yeri nedir, ne gibi avantaj ve dezavantajlara sahiptir, dünyanın gelişmiş ülkeleri bu konuda neler yapmaktadır, son olarak da ortalama yükseltisi 1132 metre olan ülkemizde bu konuda neler yapılmakta ve yapılmalıdır?

Bu çalışmada yukarıdaki sorular ışığında; dağlık sahaların potansiyelleri ve ülkeler için önemi, Türkiye topografyası içinde dağlık alanların görünümü, dağlık alanların daha iyi ve bütünleyici kullanılmasına yönelik uluslararası faaliyet ve çalışmalar (özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde), Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nın öngördükleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinde dağlık saha kullanımının önemine değinilecek ve Türkiye'de dağlık sahaların mevcut kullanım durumları, potansiyelleri ve geleceğe yönelik planlama perspektifleri ele alınacaktır.

Dağlık Bölgeler, Potansiyelleri ve Mekansal Kullanım Özellikleri

Mekanın daha iyi kullanılması ve çevrenin korunması isteği insanları çevresindeki her topografik üniteye ayrı bir ilgi göstermesine yol açmıştır. Ova ve kıyı alanlarından sonra, son yıllarda gündemde olan bir diğer topografik ünite doğal görünüm ve karakteriyle dağlık sahalar olmuştur.

Hükümetlere politik bir yükümlülük de getiren ve 1992 yılında Rio zirvesinde onaylanan "Rio Deklerasyonu"yla dağlık sahalara sahip ülkeler bu alanlara olan ilgi ve etkinliklerini artırma yoluna gitmişlerdir. Özellikle Birleşmiş Milletler Teşkilatının 2002 yılını "Dünya Dağlar Yılı" olarak ilan

etmesi bu ilgiyi en üst seviyeye çıkarmıştır. Kuşkusuz topografik özellikleri itibarıyla büyük ölçüde dağlık bir görünüm sergileyen Türkiye, bu gelişmeleri en yakından takip etmesi gereken ülkelerin başında gelmektedir.

Öyleyse bu kadar önemle üzerinde durulan dağlık alanlar nereleridir, dağlar nasıl tanımlanmalıdır. Bu sahaları çevrelerinden ayıran özellikler nelerdir ve hepsinden önemlisi ne gibi potansiyeller barındırmaktadırlar. Dağlar; “kısa mesafeler dahilinde büyük yükselti farkları içeren, genellikle dar ve derin vadilerle yarılmış, yamaç eğimlerinin yüksek değerde ve devamlı olduğu yüksek sahalara” olarak tanımlanmakta¹ ve adı geçen sahalara yükselti kademeleri, morfolojik ve iklimik özellikleriyle çevrelerindeki alçak alanlardan ayrılmaktadırlar.

Dağlık sahalara topografik özellikleri sebebiyle yerleşme ve iktisadi faaliyetler bakımından pek çok olumsuzluğa sahip olmakla beraber, aynı zamanda birçok özgün potansiyeli de bünyesinde barındırmaktadır. Bu sahalara, özellikle sürekliliği olan kaynakları sunma yönleriyle öncelik taşımaktadırlar. Temiz su temini, orman varlığı ve doğal bitki örtüsü yoluyla erozyonun önlenmesi, hızlı akışlı akarsular yoluyla enerji üretimi, çeşitli tarımsal ve hayvansal ürün yetiştirme, doğal görünümünü nedeniyle rekreasyonel imkân sağlama ve sahip olduğu biyolojik ve doğal çeşitlilik gibi birçok önemli potansiyeli barındırmaktadırlar.

Bu nedenledir ki, dağlık sahaların sahip olduğu imkansızlıklara rağmen yukarıda adı geçen potansiyeller nedeniyle yer yer önemli ölçüde yerleşmeye ve iktisadi faaliyetlere açılmış bulunmaktadır. Özellikle Türkiyede dağlık alanlar, bazen hastalıklardan korunma (sıtma) bazen sosyal düzensizlikler (savaşlar, asayişsizlik ve güvenlik endişesi) bazen de ekonomik zorlamalarla geçmişten beri hayli yoğun bir yerleşmeye sahne olmuşlardır.

Genel görünümü itibarıyla mekansal kullanımının ayrı bir önem ve teknik donanım gerektirdiği dağlık sahalara, Türkiye yüzölçümünde önemli

¹ HOŞGÖREN M.Y., 1993- Jeomorfolojinin Ana Çizgileri I. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını. İstanbul. s: 6

oranda alanlar kaplamaktadır. Bu yönüyle de, her ne kadar son dönemlerde ülkede gerek bölge planlamaları ve gerekse yerel kalkınma projelerinde düzlük sahaların sulanması ön plana çıkmışsa da, sahip olduğu alansal genişlik bakımından dağlık sahaların kullanımı, en az düzlük sahaların kullanılması ve ekonomiye kazandırılması kadar önem taşımaktadır.

Türkiye'nin topografik özellikleri içinde dağlık alanların durumunu somut olarak görmek için birkaç veriye bakmakta yarar olacaktır. Bu verilerin başında yükselti kademeleri değerleri gelmektedir. Bunun yanında eğim değerleri de dağlık sahaların genel görünümü içindeki durumunu görmemize katkı sağlayacaktır.

Daha önce belirttiğimiz üzere yurdumuzun ortalama yükseltisi 1000 m'nin biraz üzerinde bulunmaktadır. Dünya karalarının genel ortalama yüksekliğinin 700 m ve Avrupa kıtasının ortalama yükseltinin de 330 m olduğu gözönüne alındığında Türkiye ortalama yükseltinin fazlalığı açıkça görülecektir. Tablo 1'de yurdumuz genel topografyasında yükselti kademelerine göre alanlar ve oranları verilmektedir.

Tablo 1: Türkiye yükselti kademeleri ve oranları²

Yükselti Kademeleri	Kapladığı Alan (km ²)	Oranı (%)
0-250	79.254	10.4
250-500	53.912	7.1
500-1000	201.999	26.6
1000-1500	230.775	30.4
1500-2000	118.284	15.5
2000-25000	54.240	7.1
2500-3000	19.530	2.6
3000 +	1.984	0.3
Toplam	(göller hariç) 759.978	100

Tablodan da takip edilebileceği üzere Türkiye yüzölçümünün yarısında fazlasının (% 55.9) yükseltisi 1000 m'nin üzerinde bulunmaktadır. Ülke genel hatlarıyla geçirmiş olduğu orojenik ve epirojenik hareketler sonucunda şekillenmiş olan topografyası batıdan doğuya gidildikçe yükseltinin artması şeklinde bir karakter kazanmış ve alp orojenik sistemine

² TANOĞLU A., 1947- Türkiye'nin İrtifa Kuşakları. Türk Coğrafya Dergisi sayı 9-10 Ankara s: 43-44

bağlı olarak meydana gelen Karadeniz ve Toroslara ait dağ sıralarıyla da oldukça engebeli bir görüntüye sahip olmuştur.

Kuşkusuz yüksek düzlük alanlar göz önüne alındığında yukarıdaki verilerin tek başına dağlık sahaları tespit etmede ve özelliklerini ortaya koymada yeterli olmayacağı ileri sürülebilir. Dolayısıyla sadece topografik ünitenin denizden yüksekliği değil bu ünitelerin sahip olduğu eğim değerleri de topografyayı daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Tablo 2’de Türkiye genelinin eğim değerleri verilmektedir. Buna göre Türkiyede eğim değerleri oldukça yüksek oranlarda bulunmaktadır.

Tablo 2: Türkiye eğim değerleri ³

Arazi Durumu	Eğim (%)	Alan (km ²)	Oran (%)
Düz ve hafif eğimli	0-5	65.846	8.5
Orta eğimli, hafif dalgalı	5-10	100.386	12.8
Çok eğimli	10-15	125.909	16.2
Dik eğimli	15+	487.864	62.5
Toplam		780.005	100

Bu eğim şartlarına göre Türkiye’de, bir bölümü bazı toprak koruma önlemleri almak şartıyla, % 20 civarında arazinin devamlı olarak tarıma uygun olduğu, geriye kalan arazilerin ise otlak ve orman alanları içindeki araziye dahil olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda verilen rakamlar ve oranlar Türkiye’nin dağlık ve engebeli arazilerinin genel görünüm içindeki durumunu göstermekte ve bu alanların kullanımı, korunması ve etkin bir şekilde ekonomiye kazandırılması gerekliliğini de açıkça ortaya koymaktadır.

Her ne kadar geçmişte ve günümüzde bu sahalar yer yer ve farklı yoğunlukta iskan edilmiş, tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerine sahne olmuşsa da bunun sağlıklı ve sürdürülebilir bir anlayışla gerçekleştirildiği söylenemez. Aksine bilinçsizce ve gelişigüzel kullanım bu alanlarda büyük

³ TUNÇDİLEK N., 1969 – Türkiye Eğim Haritası. İstanbul Üniversitesi. Coğrafya Enstitüsü yayını. İstanbul s:17

tahribatlara ve geri dönüşümü mümkün olmayan değişimlere neden olmuştur.

Bazen daimi bazen de geçici yerleşmeler yoluyla ve ekonomik şartların zorlamasıyla gerçekleştirilen faaliyetler, yöre halkının iyi bir yaşam düzeyine ulaşmasını sağlamaktan çok uzaktır ve bu zorlamalar, başta orman tahribatı olmak üzere, erozyon, sel, taşkın, heyelan, çığ ve benzeri birçok sorunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Kuşkusuz bu tür sorunlar az veya çok, dünyanın diğer bölge ve ülkelerinde de yaşanmaktadır. İşte bu sorunların çözümlenmesi, tahribatın önüne geçilmesi ve belirtilen alanların korunarak kullanılması yoluna gidilmesi anlayışının bir sonucu olarak, ülke toplulukları çeşitli önlemler alma ve yeni stratejiler belirleme yoluna gitmektedirler.

Bu çabalardan biri de hem ülke olarak komşu bir kara parçası ve hem de üyesi olmaya çaba gösterdiğimiz Avrupa Birliği ülkelerinde gerçekleşmektedir. Birliğe üye olan ülkelerin sahip oldukları dağlık alanları daha iyi kullanmaları ve bu faaliyetler esnasında ülkelerarası işbirliğinin sağlanması amacıyla konu birçok defa toplantılarda gündeme gelmiş ve 1995 yılında Avrupa Birliği Yerel ve Bölgesel Meclisi'nce kabul edilen **“Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı”** ortaya çıkmıştır.

Şartı kabul eden üye ülkelere bazı sorumluluklar yükleyen metnin ana amacı **“Avrupa Konseyi ülkelere yönelik olarak ortak bir şekilde, dağlık bölgelerin idaresi, kalkındırılması ve korunması politikasının genel ilkelerini belirlemek”**⁴ olarak belirtilmektedir.

Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nın ortaya çıkış nedenleri ise şu şekilde açıklanmaktadır;⁵

1- Üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal uyumun mümkün olan en üst seviyede olması gerektiği,

⁴ CLRAE, 1995 – Recommendation 14 (1995) on the European Charter of Mountain Regions. Congress of Local and Regional Authorities of Europe. (Çeviren: Aysun Özdemir; TODAİ. Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı. Yerel Yönetimler Eğitim ve Araştırma Merkezi. S:2 Ankara)

⁵ CLRAE, 1995 – a.g.m. S:1

2- Dağlık alanların Avrupa’da geniş alanlar kapladığı ve genel faydaya ait önemli çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel işlevler taşıdığı,

3- Avrupa’nın dağlık bölgelerinin, çeşitliliklerine rağmen özel morfolojik ve iklimik konularından kaynaklanan ortak ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunlar yaşadıkları,

4- Bazı dağlık bölgelerin sınıraşan karakterde olduğunu ve sınırın her iki yakasında birbiriyle uyumlu politika uygulamada güçlükler yaşandığı,

5- Dağlık bölgelerin kendine özgü koşullarının, bölgede yaşayanların temel gereksinimlerini karşılamayı daha da güçleştirdiği,

6- Dağlık bölgelerin nüfuslarının ve doğal çevrelerinin bu bölgelerin en temel mal varlığı olduğu, bu bölgelerin arazi ve doğal kaynak yapısı muhafaza edilmediği, insan varlığı korunmadığı, ekonomik kalkınma gerçekleştirilip, yeterli çevre koruma ve yönetimi uygulanmadığı sürece genel faydaya yönelik işlevlerini yerine getiremeyeceği,

7- Dağ nüfuslarına; dağlarda yaşama ve çalışma, yerel çevrelerinin ve ortamlarının muhafaza edilmesi, daha iyi durumdaki kırsal ve kentsel bölgelerinkine eşit yaşam koşulları ve hayat standardı hakkı tanınması gerektiği,

8- Dağlık bölgelerdeki nüfusun idame ettirilmesinin, doğrudan doğruya, geleneksel ve kaçınılmaz olarak tarım, ormancılık ve zanaatkârlık şeklindeki ekonomik faaliyetlerin devamlılığıyla bağlantılı olduğunun bilincinde olarak;

9- Avrupa dağlarının muhafaza edilmesi gereken fevkalade zengin bir miras oluşturduğu ve bu bölgelerin sosyal kimliğine, geleneklerine ve kültürüne saygı gösterip devam ettirilerek çeşitliliğin korunması ve desteklenmesi gerektiği,

10- Bu amacı gerçekleştirmek için, en önce bu bölgelere, bölge halkına ve bölge sorunlarına daha yakın olan Avrupa yerel ve bölgesel yönetimlerine güvenmek, işbirliği ve yapabilecekleri girişimler konusunda destek vermek gerektiği,

11- 1992 Rio de Janeiro Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda alınan tavsiye kararlarının ve taahhütlerin dikkate alınması gerektiği,

12- Bu konularla ilgili Avrupa Bakanlar Konferanslarında, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferanslarında, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi ve Bakanlar Komitesinde alınmış olan; dağlık alanlar, kırsal alanlar, bölgesel planlama ve çevre koruma konulu çok sayıda kararını dikkate alarak,

13- Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferansı'nın, 202. kararında, Avrupa Konseyi'ni, "Avrupa Dağlık Bölgeleri" kavramı oluşturması ve sınır oluşturan dağlık bölgelerin birbiriyle aynı muamele görmesini sağlayarak ilgili sorunları çözmeye yönelik politika ana hatları geliştirmesi için davet etmesi sonucu "**Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nın**" hazırlanmasına karar verilmiştir.

31 maddeden oluşan ve adeta Avrupa Birliğine üye ülkelerin dağlık alanlarının kullanımında bir anayasa niteliği taşıyan şartnamede ana başlıklar itibarıyla şunlar ele alınmaktadır.

Şartname altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde amaç ve tanımlara yer verilmiş, ikinci bölümde ise dağ politikasının ilke ve amaçları ortaya konulmuştur. Metnin üçüncü bölümü politika önlemlerine ayrılırken, dördüncü bölüm kaynaklara, beşinci bölüm daimi komitenin yapısı ve işlevine, altıncı bölüm ise son hükümlere ayrılmıştır.

Şartnamede **amaç**, olarak daha önce de belirttiğimiz üzere **"Avrupa Konseyi ülkelerine yönelik olarak ortak bir şekilde, dağlık bölgelerin idaresi, kalkındırılması ve korunması politikasının genel ilkelerini belirlemek"** olarak belirtilmekte, dağlık alanlar ise; **"rakımı, eğimli yüzey yapısı ve iklimiyle insan faaliyetlerini gerçekleşmesini etkileyecek nitelikte özel koşullarda olan alanlar"**⁶ olarak tanımlanmaktadır.

---

⁶ CLRAE, 1995 – a.g.m. S:2

Dağ politikasının ilkeleri ve amacı bölümünde ise; dağlık bölgelerin sürdürülebilir kalkınma ilkelerine göre biçimlenen özel bir politika uygulanmasının gerekliliğine vurgu yapılmakta, bu amaç ışığında ülkelerarası işbirliğinin gerekliliğine işaret edilmektedir. Bu bölümde temel amaçlar ve hedefler olarak da⁷;

- 1- Dağlık bölgelerin kendine özgü yapılarının açıkça tanınması,
- 2- Mevcut veya gelecekte oluşturulabilecek idari yönetim birimlerinin, dağlık alan politikalarını daha rahat uygulanmasını sağlamak için, her bir dağlık bölge alanının bir coğrafi tüzel kişilik olarak tanınması ve saygı gösterilmesi,
- 3- Nüfusu yerinde tutmak ve genç nüfusun dışarıya göçünü engellemek,
- 4- Dağlık bölgelerin yaşam kalitesi ve kalkınması için gerekli olan altyapı ve sosyal tesislerin oluşturulması veya modernleştirilmesi,
- 5- Yerel kamu altyapı hizmetlerinin temin edilmesi ve geliştirilmesi,
- 6- Tarım ve mera arazilerinin korunması ve tarımsal faaliyetlerin, dağ tarımcılığına yönelik özel bir yaklaşımla sürdürülüp modernleştirilmesi,
- 7- Yerel enerji kaynaklarının geliştirilmesi,
- 8- Mevcut sanayi faaliyetlerinin korunması ve yeni teknolojilere dayalı sanayiler kurulması,
- 9- Geleneksel geçim kaynaklarına ek olarak tersiyer sektörlerin özellikle turizm olmak üzere geliştirilmesi,
- 10- Kimliğin korunması ve her bir dağlık bölgeye ve benzer dağlık bölgelere özgü kültürel değerlerin tanıtılması, gösterilmektedir

Bu amaç ve hedefler; ***“insan kaynaklarının ve doğal kaynakların genel bir değerlendirmesinin sonucu olarak çevreye saygı gösterilip korunarak, ekonomik kalkınma ve doğal çevrenin korunması arasındaki***

---

⁷ CLRAE, 1995 – a.g.m. S:2

geleneksel tercih terk edilerek, insan faaliyetleri ile çevresel gereklilikler arasında denge sağlanarak gerçekleştirilecektir⁸ şeklinde ortaya konulmaktadır.

Şartnamenin **politika önlemleri** bölümünde de; başta ziraat faaliyetleri olmak üzere, ormancılık, endüstri, zanaat ve hizmetler, konut, turizm, altyapı, ulaşım ve sosyal tesisler, enerji, eğitim, kültür, çevre gibi konularda yapılması gerekenler maddeler halinde sıralanmıştır.

Bu Şartnamenin öngördükleri ışığında konu sonraki yıllarda birçok defa Avrupa Birliğinin gündemine getirilmiş ve özellikle Birleşmiş Milletler Teşkilatının 2002 yılını Dünya Dağlar yılı ilan etmesiyle konu yeniden ve daha etkin olarak gündemdeki yerini almış ve üye ülkelerde konuyla ilgili çalışmalarına hız verilmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinde alması gereken pek çok yasal ve yapısal değişim gibi, yukarıda belirtilen topografik özellikleri nedeniyle özellikle Avrupa Dağlık Bölgeler Şartnamesine imza atmasıyla birlikte adı geçen alanlara ilgili planlama tedbirlerini alması bir zorunluluk halini alacaktır. Ancak bu zorunluluk, sahip olduğu coğrafi mekanı en iyi ve sürdürülebilir bir şekilde kullanması gerekli olan ülkemiz için adeta bir şans niteliğinde olacaktır.

Öyleyse Türkiye bu sahaların daha etkin kullanılması yolunda neler yapmalıdır, perspektifler ne olmalıdır? Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye'de dağlık alanlar, sahip oldukları orman varlığı, mera ve çayır alanlarına dayalı hayvancılık ve yaylacılık, çeşitli tarımsal üretim ve madencilik gibi potansiyelleri nedeniyle çok eskiden beri çeşitli şekillerde kullanılagelmiştir. Günümüze geldiğinde dağlık alanların geleneksel kullanım şekillerinden başka yeni bir olgunun ön olana çıktığını görmekteyiz. Bu olgu turizm ve özellikle kırsal turizm veya dağ turizmi olgusudur. (Grafik 1)

---

⁸ CLRAE, 1995 – a.g.m. S:3

Aslında dağlık ve yüksek alanların sayfiye yeri olarak kullanımı yeni değildir. Bu sahaların sahip olduğu temiz hava, temiz ve bol su ile tabiat güzellikleri bu alanların geçmişten bu yana sayfiye yeri olarak kullanılmasına olanak tanımıştır. Özellikle yaz aylarında alçak ve kıyı kesimlerinin kavurucu sıcaklarından kaçan nüfus, dağlık bölgelerin serin ve temiz havasından yararlanma eğilimi göstermiştir. Geçen yüzyıllarda bu alanlar konar-göçer toplulukların bütün yıl otlak sahası olarak işlev görürken, konar-göçer faaliyetlerin kısıtlandığı yani sedanterizasyon hareketlerinin gerçekleştirildiği dönemlerde bu sahalar bir süre boş kalmış bunu takibeden dönemlerde yayla sahaları bu kez dikey istikamette mevsimlik bir göç hareketine (yaylacılık) sahne olmuşlardır. Önceleri hayvancılık faaliyetine bağlı olarak gerçekleşen yaylacılık günümüzde, bu alan ve yerleşmelerde gerçekleşen panayır, şenlik ve azarlara büyük nüfus kitlelerini kendisine çekmekte ve önemli bir turizm faaliyeti olarak kendini göstermektedir⁹.

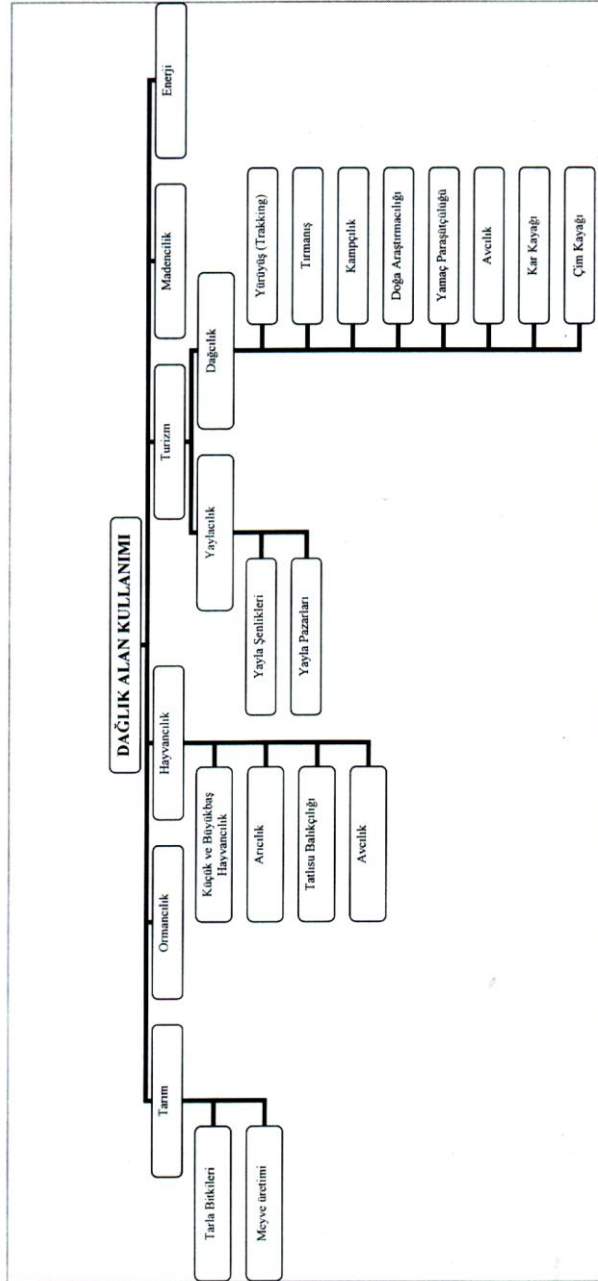
Alçak ve düzlük sahalarda nüfusun kalabalıklaşması, tarım faaliyetlerinin yaygınlaşması ve iktisadi faaliyetlerin zorlamasıyla nüfus, dikey yönde bir yayılma ve genişleme eğilimine girmiş, bunun sonucunda geçmişte yılın belirli bir bölümünde kullanılan sahaların bir kısmında tüm yıl boyunca iktisadi faaliyetler yaygınlık kazanmıştır.

Yol ağlarında ve ulaşım vasıtalarında sağlanan gelişmeler sonucu daha önce kapalı bir ekonomik sistem içinde yaşamını sürdüren yüksek kesimlerdeki nüfusun kent ve kasabalarla bağlantısı sağlanmış, bu gelişme yüksek kesimlere yerleşmeyi cazip hale getirir olmuştur. Ancak buralarda yaşayan nüfus için olumlu olarak kabul edilebilecek olan bu durum yüksek kesimlerde ormanların tarımsal arazi elde etmek amacıyla tahribini de beraberinde getirmiştir.

---

⁹ BAKIRCI M., 1999-Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların “Pazar Yeri” Fonksiyonu. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi sayı: 7 İstanbul s:382

Avrupa Birliğine (AB) Uyum Sürecinde Türkiye ve Avrupa'da Dağlık Sahaların Kullanımına Yönelik Perspektifler (Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nın Esasları)

Grafik 1: Dağlık Alanların Kullanım Şeması

Yine günümüzde kentlerdeki yoğun çalışma temposu, hava ve gürültü kirliliği ile kalabalık ortamdaki uzak kalma isteği, kent insanının daha fazla kırsal alana ve özellikle dağlık alanlara gitmesine yol açmıştır. Bu ilginin bir sonucu olarak kırsal turizm ve dağ turizmi önemli bir iktisadi sektör olarak gündeme gelmiştir.

Dağlık sahalara özellikle yaz aylarında, dinlenme, sağlıklı kalma, doğa araştırmaları, gezi, yürüyüş ve tırmanma amaçlı gerçekleştirilen turizm faaliyetleri, zamanla kış sporları (kayak) gibi aktiviteler sonucu kış aylarını da kapsamaya başlamış bulunmakta ve uygun dağlık alanlar bütün yıl boyunca turizm faaliyetlerine sahne olmaya başlamışlardır.

Böylece kıyı, öğrenme yeri ve kültürel kaynaklara dayalı turizm hareketlerinin yanı sıra, turizm çeşitliliği artırılmış, turizm mevsimi uzatılmış ve vasıflı turizm personeli istihdamını yılboyu sürekli kılma imkanı elde edilmiştir.

Dağlık sahaların turizm alanında sahip olduğu bu potansiyelin yanı sıra, tarımsal açıdan da farklı bir özelliği barındırmaktadır. Tarımsal ürünlerinin iklim ve hava koşullarına göre farklı yetiştirme evrelerine sahip bulunmaları, özellikle sebze ve meyve üretiminde yazlık-kışkık olarak dağ-ova kombinasyonu yoluyla yılın büyük bir bölümünde ürün yetiştirilmesi imkan dahilinde bulunmaktadır. Böylece ülkenin ihtiyacı olan taze sebze ve meyvenin üretilmesi mümkün olacaktır.

Türkiye sahip olduğu çeşitli yükseltideki dağlık alanları ile bu potansiyeli en yüksek olan ülkelerin başında gelmektedir. Sahip olduğu bu çok değerli potansiyeli yeni yeni kullanmaya başlayan ülkemizde adı geçen faaliyetler için dağlık alanların daha verimli kullanılması yolunda çok önemli avantajlara sahip bulunmakta ve önemli bir gelecek vaat etmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, bütün dünyada olduğu gibi Türkiyede de mekansal kullanımın ve planlamanın önemi her geçen gün daha fazla açığa çıkmaktadır. Artık ülkeler için sadece sahip oldukları ova ve kıyı alanları

değil topografyanın bütün yönleriyle değerlendirilmesi ve korunarak sürdürülebilir bir anlayış içinde geleceğe taşınması çok önemli bir hal almış bulunmaktadır. Hatta ülkeler çeşitli kuruluşlar yoluyla sadece kendi sınırları içinde kalan alanlara değil aynı zamanda sınırları dışında kalan kesimlerdeki mekanlara müdahale etmeye ve bu mekanları bir dünya mirası olarak değerlendirme yoluna gitmeye başlamış bulunmaktadır. İşte bütün bu gelişmeler sonucunda dünya dağlık alanlarının daha rantabl korunarak geleceğe taşıma fikri ortaya çıkmış ve etkinlik kazanmıştır. Bu etkinlik Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın 2002 yılını 'Dünya Dağlar Yılı' olarak ilan etmesiyle daha da pekişmiştir. Bu durum ülkeler arası işbirliğini de gündeme getirmiş ve ortak çalışma yolu benimsenmiştir. Ortak çalışma stratejilerinin ortaya konması için çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş ve bunun bir ürünü olarak Avrupa Birliği ülkelerine yönelik "Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı" hazırlanmıştır. Bu metin, birliğe üye ülkelerin dağlık sahalarını daha etkin ve sürdürülebilir bir anlayışla kullanmaları yolunda önemli bir rehber ve işbirliği konusunda da sorumluluk yükleyici bir özellik taşımaktadır.

Gerek sahip olduğu topografik özellikler içinde dağlık sahaların kapladığı alanın fazla oluşu gerekse Dünya ve özellikle Avrupa'yla bütünleşme ve Avrupa Birliğine üyelik sürecinde olan Türkiye için genel olarak mekansal planlama özel olarak da dağlık sahaların planlaması ayrı bir önem ve öncelik taşımaktadır.

Türkiye dağlık alanları çok önemli potansiyelleri barındırmakta ve bu potansiyelleri dolayısıyla da geçmişten beri yer yer yoğun olarak kullanılmagelmiştir. Bahsi geçen kullanımlar gelişigüzel ve plansız bir şekilde gerçekleştiğinden beraberinde bir takım tahribatları da getirmiş bulunmaktadır. Oysa günümüzde mekansal kullanım, mekanın **etkin, rasyonel, korunarak sürdürülebilir bir anlayışla** kullanımı, temel yaklaşım olarak kabul edilmektedir.

Aksi taktirde dağlık alanların ilgi odağı olması bu sahaların daha iyi kullanımına yönelik bir avantaj olarak mı yoksa kendi doğal süreçleri içinde kendilerini yenileyebilme özelliği gösteren, doğallığın simgesi bu alanlar

insanın müdahalesi sonucu tıpkı kıyı alanları gibi bozulmak suretiyle daha kötü koşullarla mı karşı karşıya kalacak, sorusu akla gelecektir.

Kaynakça

- BAKIRCI M., 1999- “Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların “Pazar Yeri” Fonksiyonu” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi*. Sayı: 7 İstanbul
- BAKIRCI M., 2001- “Güneydoğu Anadolu Projesinde (GAP) Sulama Sahası Dışında Kalan Kır Yerleşmelerinin Gelişme Olanakları” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi*. Sayı: 9 İstanbul
- BAKIRCI M., 2002- “Bir Dağlık Bölge Planlaması Olarak Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP)” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi*. Sayı: 10 İstanbul
- C.L.R.A.E., 1995- “*Recommendation 14 (1995) on the European Charter of Mountain Regions*” Congress of Local and Regional Authorities of Europe. (çeviren: Aysun Özdemir “Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı” TODAİ-Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi. Ankara)
- C.L.R.A.E., 2000- “*Recommendation 75 (2000) on the Draft European Outline Convention of Mountain Regions*” Congress of Local and Regional Authorities of Europe
- C.L.R.A.E., 2003- “*Recommendation 130 (2003) on the European Charter for Mountains*” Congress of Local and Regional Authorities of Europe
- COUNCIL OF EUROPE 1995- “*Recommendation 1274 (1995) on the Draft European Charter of Mountain Regions*” Council of Europe, Parliamentary Assembly.
- COUNCIL OF EUROPE 1999- “*Recommendation 1433 (1999) A Quality Label for Mountain Resorts in Europe*” Council of Europe, Parliamentary Assembly.
- DOĞANER S., 1991- “Dağ Turizmine Coğrafi Bir Yaklaşım: Uludağ’da Turizm” *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilimleri ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi* Sayı: 3 Ankara

- DOĞANER S., 1997- "Türkiye'nin Dağlık Alanlarında Kış Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi*. Sayı: 7 İstanbul
- DOĞU A.F., 1994- Göller (Honut) Dağında Buzul Şekilleri Yaylalar ve Turizm" *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. Sayı: 3 Ankara
- DOĞU A.F., 1996- Üçdörük (Verçenik) Dağında Buzul Şekilleri Yaylalar ve Turizm" *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. Say: 5 Ankara
- GÖNEY S., 1979- "Türkiye Ziraatının Coğrafi Esasları I" İstanbul Üniversitesi Yayını. İstanbul
- I.C.A.L.P.E., "Central-Eastern Europe: Mountain Research in Bulgaria" International Centre for Alpine Environments.
- I.C.A.L.P.E., "Mountain Research and Sustainable Development in Europe: Gaps and Priorities" Icalpe Booklet Series No:1 International Centre for Alpine Environments.
- I.C.A.L.P.E., "Northern Europe: Mountain Research in Sweden" International Centre for Alpine Environments.
- I.C.A.L.P.E., "Southern Europe: Mountain Research in Spain" International Centre for Alpine Environments.
- I.C.A.L.P.E., 1994- "The Place of Forestry in the European Charter of Mountain Regions of the Council of Europe" International Centre for Alpine Environments.
- I.C.A.L.P.E., 1996- "Towards Sustainable Mountain Development in Europe" International Centre for Alpine Environments.
- I.C.A.L.P.E., 1997- "Parliamentary Conferance on A Pan-European Policy for Mountain Regions" International Centre for Alpine Environments.
- I.C.A.L.P.E., 1997- "The Mountainous Areas of the European Union: Problems, Impacts of Measures Adopted and Necessary Adaptations" International Centre for Alpine Environments.
- SERGÜN Ü., 1994- "Türkiye'de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı" *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni* Sayı: 11 İstanbul

- SOMUNCU M., 1997- “Doğu Karadeniz Bölümünde Yayla-Dağ Turizminin Bugünkü Yapısı” *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. Say: 6 Ankara
- TANOĞLU A., 1947-“Türkiye’nin İrtifa Kuşakları” *Türk Coğrafya Dergisi* Sayı: 9-10. Ankara
- TUNÇDİLEK N., 1969 – “Türkiye Eğim Haritası” İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü yayını. İstanbul
- TUNÇDİLEK N., 1977 – “Türkiye’de Dağlık ve Ormanlık Bölgelerinin Ekonomik Problemleri” *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 22 İstanbul
- TUNÇDİLEK N., 1978- “Türkiye’nin Kır Potansiyeli ve Sorunları” İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü yayını. İstanbul
- ÜLKER İ., 1987- “Dünya’da ve Türkiye’de Dağ Turizmi” *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*. Ankara

Avrupa Birliğine (AB) Uyum Sürecinde Türkiye ve Avrupa'da Dağlık Sahaların Kullanımına Yönelik Perspektifler (Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı'nın Esasları)